

Madde, bilimdeki merkezi rolünü organizasyon, karmaşıklık ve enformasyon kavramlarına terk ediyor. Kaos, kozmosun zıddı. Düzensizlik, kargaşa, karmaşıklık. Yasasızlık. Öyle görünüyor ki, dünya sistemimiz bugün sadece siyasi-askeri alanlarda değil, ekonomi ve bilimde de tam bir kaos içinde. Bu durum insanları iki farklı tutuma yöneltiyor: Ümitsizlik veya çalgınca arayış. Arayışı seçenler kaosun da yasaları olduğunu keşfediyorlar.

Evet, çocukluğumuzdan beri bize `tabiat kanunları` (bizden sonrakilere `doğa yasaları`!) öğretiliyor. Zımnen, kaosun yasası olmaz deniyor, yasa varsa kaos olmazmış! Nobel ödüllü Belçikalı kimya profesörü Ilya Prigogine aksi kanaatte: Kaos yasalarını keşfedebildiğimiz ölçüde emin adımlarla yürüyebiliriz. Bu fikir sadece pozitif bilimleri değil, sosyal bilimleri de (değişime değil!) terk ve devrime zorluyor. Yeni bilimde, kaos hiç de `kaotik` değildir. Klasik görüşe göre, tabiat kanunu determinist ve zaman bakımından geridönürlü bir tasvirdi. Gelecek ve geçmiş aynı rolü oynuyordu. Kaosun devreye girmesi bizi tabiat kanunu fikrini genelleştirmeye götürüyor. Modern bilim tabiat kanunu fikri üzerine bina edilmiştir. Bu fikre o kadar alışmış bulunuyoruz ki bizim için bir tür truizm (apaçık hakikat) haline gelmiştir; fakat gene de çok derin içerimlere sahiptir. Bu asli vasıflardan biri zamanın ortadan kaldırılmasıdır. Klasik fizik yerçekimi ve elektromanyetizma incelemelerine dayanıyordu. Modern fizik bunlara başka etkileşim tiplerini ilave etti. Modern fiziğin programında öne çıkan meselelerden biri birleşme çağrısıdır. Bütün kanunların kendisinden çıkarılabileceği bir tek kanunu keşfetme ümidi sık sık formüle edilmiştir. Einstein`ın birleşik alan teorisine dair çalışmalarının temelinde böyle bir ümit vardı. Stephen Hawking`in Zamanın Kısa Tarihi adlı kitabının ana teması da buydu. Ilya Prigogin`e göre, evren bir bütün oluşturmaktadır ve bir tek zaman okunun mevcudiyeti kozmolojik bir kökene sahiptir. O `zaman oku` bugün karşımızdadır. Ayrıca, geridönüşsüzlük ile karmaşıklık arasında sıkı bir bağ vardır. Karmaşıklık düzeyi ne kadar yüksek olursa (kimya, hayat, beyin), zaman oku o kadar aşikar olur. Bu ise zamanın dağılıcı yapılarda o denli açık seçik olan yapıcı rolüne çok iyi tekabül etmektedir. Tabiatın`yaratıcılığını` tasvir bilim için mümkün hale gelmektedir. Zaman bugün artık yalnızlıktan değil, insan ile (tasvir etmekte olduğu) tabiat arasındaki ittifaktan söz eden zamandır. Fizikçi Paul Davies, Prigogine`in tesbitlerini doğruluyor: Maddeciliği doğuran bilim (fizik), onun ölüm çanını çalıyor. Görelilik teorisi Newton`ın zaman ve mekan varsayımlarını çöpe attı. Ardından kuantum teorisi geldi ve madde tasavvurumuzu bütünüyle dönüştürdü. Newton`ın deterministik makinası yerini katı nedensellik kuralları tarafından değil, tesadüf kanunları tarafından yönetilen dalga ve partikellerin müphem ve paradoksal birleşimine bıraktı. Kuantum fiziği maddenin inanabileceğimizden çok çok az `madde (cevher)` olduğunu ortaya koymakla maddeciliğe büyük bir darbe vurdu. Fakat diğer bir gelişme Newton`ın maddeyi atıl (hareketsiz) parçalardan ibaret sayan tasavvurunu yıktı. Bu, son zamanlarda büyük ilgi gören kaos teorisidir. Kaos, bilimadamlarının dinamik sistemleri tasavvur tarzlarında meydana gelen muazzam devrimin bir parçasıdır sadece. Doğrusal olmayan (nonlinear) etkilerin maddenin mucizevi tarzlarda hareket etmesine, mesela `kendi kendini örgütlemesine` ve kendiliğinden model ve yapılar geliştirmesine yol açabileceği keşfedildi. Kaos bunun özel bir durumudur; kararsızlaşan, gelişigüzel ve tamamen öngörülemez tarzlarda değişen doğrusal olmayan sistemlerde meydana gelmektedir. Böylece Newton`ın saat gibi işleyen Evren`inin katı determinizmi buharlaşıp uçmakta, onun yerini geleceğin açık olduğu, maddenin ahmakça

sınırlamalarından kurtulduğu ve yaratıcılık unsuru kazandığı bir dünya almaktadır. Maddenin hakikatına dair bilgimiz arttıkça, kaos bir kabus olmaktan çıkmaktadır. Kaos ve Toplum Madde, bilimdeki merkezi rolünü kaybediyor; yerini organizasyon, karmaşıklık ve enformasyon kavramlarına terk ediyor. Bu daha şimdiden toplumsal önceliklerimizi değiştiriyor. Geleceğin kazancı enformasyonu ve örgütsel stratejileri en iyi pazarlayabilen ülke ve şirketlere akacaktır. Sanayi Devrimi'nin madde-temelli serveti ile yeni devrimin bilgi-temelli serveti arasındaki karşıtlığı bir iktisatçı şöyle tasvir ediyor: `Bugün, yükselmekte olan millet ve şirketler toprağa ve maddi kaynaklara hükmedenler değil, fikirlere ve teknolojilere hükmedenlerdir. Küresel telekomünikasyon ağları dünyanın bütün süpertankerlerinin taşıyabileceklerinden daha değerli mallar taşıyor. Servet köle emeğine hükmedenlere değil, beşeri yaratıcılığın önünü açanlara, toprağı fethedenlere değil, akli tutsaklıktan kurtaranlara göz kırıyor.` Charles Handy, çapraşık bir zamanda yaşamakta olduğumuzu söylüyor. Hayatımızı yapılandıran şeylerin çoğu ortadan kalkıyor, bel bağladığımız kurumlar, özellikle iş organizasyonu, artık eskisi kadar emniyette değil. Fortune 500 şirketlerinin üçte biri yedi yıl içinde sıralamadaki yerlerini kaybediyor. Hukuk, siyasi yapılar, krallıklar.. hepsi sorgulanıyor, hepsinin kilden imal edildiği anlaşılıyor. Bu yüzden, insanlar nereye gitmekte olduklarından hiç mi hiç emin değiller artık. Hayat sürpriz ve çelişkilerle, daha doğrusu paradokslarla dolu. İngiltere'nin en ünlü işletme filozofu kabul edilen Handy, son kitabında (Kesinliğin Ötesi) şu üç ana temayı işliyor: 1. Yirmibirinci yüzyılın insanı hayata ve işe karşı `portföy` yaklaşımına sahip olacaktır. Hayat, tıpkı bir hisse portfoyu gibi, farklı faaliyetler koleksiyonu olacaktır. Geleneksel anlamda kariyer sahibi olmak yerine, vaktinizin bir kısmını ücret veya maaş temini için harcayacak, geri kalanını dinlenme, okuma veya cemaat işlerine adayacaksınız. İşletmeler de bu portföy yaklaşımının üstünlüğünü teslim edecek, çoğunlukla part-time eleman istihdam edeceklerdir. Hülasa, çalışmanın bizzat tanımı değişmiş olacaktır. İşlerin büyük kısmı işletme dışında yapılacaktır. Fakat portföy kariyerileri, kazandıkları bağımsızlıktan hoşnut oldukları kadar, hayatlarında meydana gelen boşluktan endişe de duyacaklardır. Bu onları yaratıcı olmaya yöneltecektir; buna mecbur kalacaklardır. Kaos, yaratıcılığı besleyen bir ortamdır. 2. Şirketler fabrika ve makinalar yerine fikri mülkiyete odaklanacak, bu ise onları daha akışkan ve esnek hale getirecektir. Ford gibi devlerin seri üretim sistemlerine uygun hiyerarşik yapı, Mikrosoft'lara uygulanamayacaktır artık. 3. Şirketler artık mülkiyeti hissedarlara ait aktif toplamları değil, ortak tutku ve ortak bilginin birleştirdiği cemaatler olacaktır. Şirketi piyasaların eseri sayan Anglo-Amerikan yaklaşım bizi yanıltmaktadır. Şirketin mahiyeti ve rolü böyle değildir. Uzun sözün kısası, içinde bulunduğumuz kaotik zaman dilimini tehditte çok fırsat saymalıyız. Fakat bu fırsattan gereğince yararlanabilmek için, kaosun mahiyetine akıl erdirmek ve yasalarını keşfetmek zorundayız.